

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Logopaedica 8 (2024)

ISSN 2083-7283

DOI 10.24917/20837283.8.10

Agnieszka Starzyńska

Gabinet logopedyczny DO MOWY, Kraków

ORCID 0009-0004-0331-2082

Wypowiedzenia okolicznikowe czasu i warunku w języku mówionym dzieci trzyletnich

Subordinate adverbial clauses of time and condition in the spoken language
of three-year-old children

Streszczenie

Autorka opisuje badania własne na temat struktur i funkcji wypowiedzeń podrzędnie złożonych okolicznikowych czasu i okolicznikowych warunku w języku mówionym dzieci trzyletnich. Przedszkolaki używają schematu: *jak A, to B*. Wyniki porównywane są z istniejącymi badaniami nad składnią języka mówionego. Takie zestawienie obrazuje, iż ten schemat wypowiedzenia, pojawiający się u dzieci w czwartym roku życia, jest częściej używany z wiekiem. Autorka podkreśla jego dużą przydatność komunikacyjną. W drugiej części artykułu formułowane są wskazówki dotyczące programowania tych struktur składniowych w terapii dzieci z zaburzeniami komunikacji językowej.

Słowa kluczowe: zaburzenia komunikacji językowej, programowanie języka, wypowiedzenia okolicznikowe czasu, wypowiedzenia okolicznikowe warunku, rozwój mowy dzieci trzyletnich

Abstract

This article presents the author's research on the syntactic structures and functions of subordinate adverbial clauses of time and condition in the spoken language of three-year-old children. Preschoolers employ the *if A, then B* construction. The results are compared with the existing research on spoken language syntax. This comparison reveals that this utterance pattern, emerging in children during their fourth year, increases in frequency with age. The author highlights its significant communicative value. The second part of the article provides guidelines for programming the above mentioned syntactic structures in the speech therapy of children with language communication disorders.

Keywords: language communication disorders, language learning and teaching, adverbial clauses of time, adverbial clauses of condition, speech development of three-year-old children

Wprowadzenie

Analizy dotyczące składni wypowiedzeń dzieci o normatywnym rozwoju językowym są ważne dla współczesnej logopedii. Niestety ta tematyka była pomijana w rozważaniach na temat rozwoju językowego dzieci trzyletnich¹. Katarzyna Kaczorowska-Bray (2023, s. 2) dowodzi, iż: „problematyka ta jest niezwykle trudna i złożona, szczególnie jeśli badacz zajmuje się mową spontaniczną, a nie tekstem pisanym”. Wyniki takich badań są cenne, ponieważ mogą stanowić podstawę dla programowania języka w terapii logopedycznej dzieci, które posiadają zaburzenia językowe.

Programowanie języka w zakresie wypowiedzeń obejmuje wprowadzanie struktur w następującej kolejności (Orłowska-Popek, 2017, s. 133): wypowiedzenia pojedyncze (pytające, oznajmujące), wypowiedzenia pojedyncze rozwinięte (dopełnieniem, okolicznikiem miejsca i sposobu, przydawką), wypowiedzenia złożone współrzędnie łączne (ze spójnikiem *i*) oraz przeciwstawne (ze spójnikiem *a*), wypowiedzenia złożone podrzędnie (okolicznikowe przyczyny, celu, przydawkowe).

Podczas analizy materiału badawczego, który miał stanowić podstawę do opisu kompetencji składniowej dzieci trzyletnich, zwrócono uwagę na wysoką częstotliwość pojawiania się schematu *jak A, to B* w wypowiedzeniach podrzędnie złożonych okolicznikowych czasu i okolicznikowych warunku. Ten fakt stanowił inspirację do szczegółowej analizy typów i funkcji tych wypowiedzeń w badanej grupie wiekowej.

Metodologia badań

Badania były realizowane w Samorządowym Przedszkolu nr 38 „Akademia Zielonego Misia” przy ul. Jabłonkowskiej 39 w Krakowie w latach 2019–2020. Do ustalenia normy składniowej wykorzystano wypowiedzi wszystkich dzieci, które nie posiadały zaburzeń komunikacji językowej. Nie wykluczono dzieci z lateralizacją skrzyżowaną, nieustaloną ani zagrożonych dysleksją, gdyż nie można zakładać, iż rozwój systemu składniowego w tych grupach jest zaburzony. Przebadano 62 przedszkolaków – 36 chłopców i 26 dziewczynek.

Wywiady zbierano za pośrednictwem nagrań dyktafonowych, wspieranych zapisem ręcznym. Badaczka notowała np. nieprawidłowości artykulacyjne, obserwacje dotyczące zachowania dziecka w trakcie badania. Rozmowy z trzylatkami dotyczyły tych samych tematów: zainteresowania dzieci, życia rodzinnego, dnia w przedszkolu, pogody. Dzieciom zadawane były podobne pytania. Stosowano techniki elicytacyjne (historyjki obrazkowe) w celu wywołania dłuższych wypowiedzi². Wywiady poprzedzono badaniem lateralizacji przeprowadzonym w formie zabawy.

Z tekstów mówionych trzylatków wyodrębniono wypowiedzenia, kierując się wytycznymi opisanymi przez badaczy prowadzących badania nad dziecięcą składnią (Kaczorowska-Bray, Milewski, Michalik, 2019, s. 137–138; Żak-Święcicka, 1993, s. 35–44).

---

¹ W artykule przedstawiono wyniki badań prowadzonych z udziałem dzieci trzyletnich. W tekście użyto także określenia „w czwartym roku życia”, które odnosi się do tej samej grupy wiekowej.

² Historyjki obrazkowe zostały zamieszczone w rozdziale *Metodologia badań*, który opisuje przebieg i organizację przeprowadzonych badań: Starzyńska, 2023, s. 98–107.

Za ważne dla segmentacji tekstu przyjęto następujące kryteria:

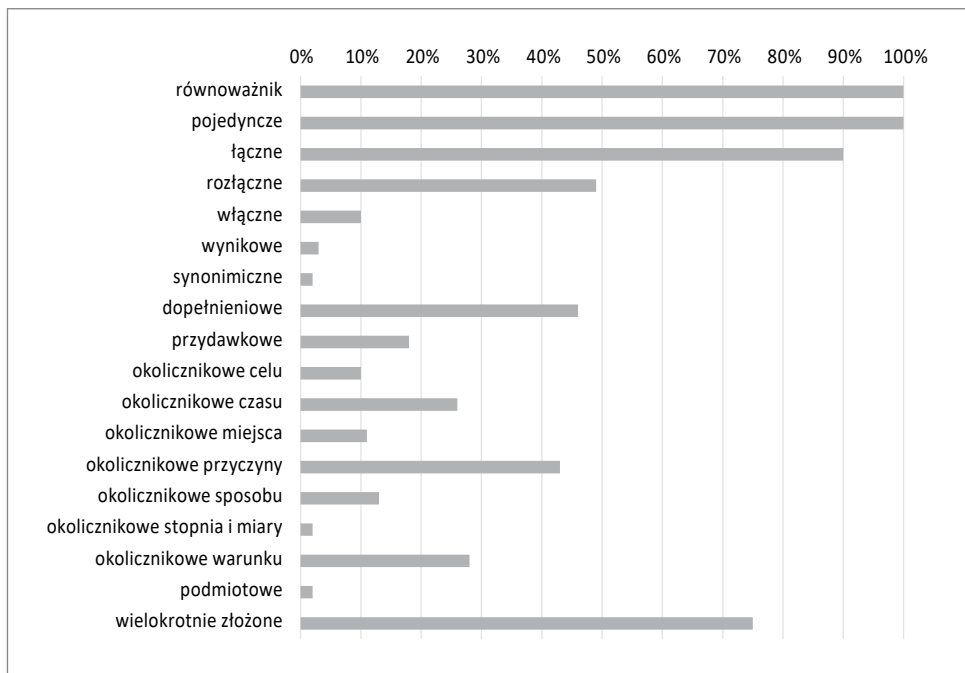
1. brzmieniowe (pauzy, przebiegi intonacyjne),
2. gramatyczne (międzywyrazowe związki gramatyczne),
3. leksykalne (sygnały rozpoczęcia i zakończenia wypowiedzi oraz wskaźniki nawiązania między wypowiedziami składowymi),
4. semantyczne.

Zgromadzono materiał badawczy składający się z 4317 wypowiedzi trzylatków, które zostały zapisane według zasad Jana Grzeni (2002, s. 12–13). Zapis ten wykorzystuje znaki ortografii polskiej, wprowadzając tylko kilka znaków dodatkowych, z których wykorzystany został tylko jeden: [μ]. Umożliwia to czytelnikowi, który nie zna zapisu fonetycznego, odczytanie cytowanych tekstów.

Kompetencja składniowa dzieci trzyletnich

Wszystkie objęte badaniem trzylatki posługiwały się równoważnikami zdania oraz wypowiedziami pojedynczymi. Z wypowiedzeń parataktycznych dzieci najczęściej stosowały wypowiedzenia łączne – 90% i przeciwstawne – 49%, natomiast z wypowiedzeń hipotaktycznych dopełnieniowe – 46%, okolicznikowe przyczyny – 43%, ale także warunkowe – 28% i czasowe – 26%.

Użycie poszczególnych typów wypowiedzeń przez dzieci w czwartym roku życia zostały przedstawione na wykresie 1.

Wykres 1. Użycie wypowiedzeń przez dzieci trzyletnie

Źródło: opracowanie własne.

Małgorzata Żak-Święcicka, badając dzieci w szóstym i siódmym roku życia, zwracała uwagę na wysoką częstotliwość tych samych typów wypowiedzeń podrzędnie złożonych z przewagą wypowiedzeń okolicznikowych czasu (Święcicka, 1992). Dowodzi to, że struktury składniowe pojawiające się w mowie trzylatków są w późniejszych latach życia częściej wykorzystywane. Konstrukcją podstawową dla wypowiedzeń okolicznikowych czasu i warunku, bo najczęściej stosowaną przy ich budowaniu, jest struktura: *jak A, to B*, bez względu na wiek badanych.

Należy zauważyć, iż nie ma możliwości przeprowadzenia jednoznacznej klasyfikacji wypowiedzeń czasowych i warunkowych pojawiających się w mowie dzieci³. Maria Przetacznikowa (1963, s. 192) nie odnotowywała konstrukcji *jak A, to B* wśród wypowiedzeń czasowych, natomiast opisywała wypowiedzenia warunkowe o odcieniu czasowym. Z kolei M. Żak-Święcicka dowodzi:

Dużo trudności nastęrcza zwłaszcza podział na zdania okolicznikowe czasu i warunku wprowadzone tym samym wskaźnikiem zespolenia, tj. *jak*. Zwrócił już na to uwagę Z. Klemensiewicz stwierdzeniem: Wydaje się jednak, że takie wypowiedzenie podrzędne ma w sobie coś z czasowości, coś z warunkowości, ale właściwie... idzie tu raczej o uwydatnienie prostej zbieżności dwu akcji, dwu procesów bez precyzowania stosunku ich zależności w czasie (wtedy, gdy) albo na płaszczyźnie logicznie uwarunkowanego następstwa (jeżeli, to) (Święcicka, 1992, s. 220).

Analiza wypowiedzeń okolicznikowych czasu

W mowie dzieci trzyletnich odnaleziono wypowiedzenia okolicznikowe czasu, które informują o czasie przebiegu zdarzenia w stosunku do czynności członu nadrzędnego.

M. Żak-Święcicka wymienia *jak* jako najczęstszy wskaźnik zespolenia w wypowiedzeniach okolicznikowych czasu (94,75%) w mowie dzieci sześć-, siedmioletnich (Święcicka, 1992, s. 218). Trzylatki najczęściej korzystały z tego typu wypowiedzenia, relacjonując swoje przeżycia, w pierwszym członie opisując okoliczności, w których zaszło dane zdarzenie. Najczęściej stosowanym spójnikiem przez przedszkolaki w trzecim roku życia jest *jak*, np.:

[*A jak a jag jag byli ja ale jag jag zgłodniałam, to wtedy poszliśmy na fryty.*]

[*Jak tata psyjeżdzaą do domu, to mjaą caue auto w buće.*]

W wielu wypowiedziach, tak jak w pierwszym cytowanym przykładzie, odnotowywano nie płynności, powtórzenia i poprawki. Dowodzi to, iż spontaniczność procesu mówienia znajduje swoje odzwierciedlenie w poszukiwaniu właściwych struktur syntaktycznych i wskaźników zespolenia.

³ Dokonano jej, korzystając z obszernych wskazówek dostępnych w publikacji: Pisarkowa, 1975, s. 130–131.

Trzylatki najczęściej sięgały po strukturę *jak A, to B*, w której człon podrzędny poprzedza człon nadrzędny⁴, np.:

[*Jak jes objat, to pańi wuonca pjosenke do spsontańa.*]

[*Jag jes jasno, to ja nie śikam na pseśceraduo.*]

[*Antoś jag, ja jag, ja ubjelam, jag ja jesce wychodze do pepkola, to to to Antoż jesce jeżdżiū bu tu tam, tu tam, tu tam.*]

W konstrukcjach tych odnotowano nieliczne błędy polegające na doborze nieodpowiedniego czasu, np.:

[*Ale jak jag doknoūem piekałńiku śybo, to začnie mńe boleć lenka.*] (Prawdopodobnie: Jak dotknę szyby piekarnika, to zacznę mnie boleć ręka).

Ta wypowiedź stanowi niezwykle ciekawy, nie jedyny w zebranych korpusie tekstów, przykład zastosowania wypowiedzenia czasowego, ponieważ występuje ono w formie sądu ogólnego⁵.

Wypowiedzenia z podrzędnym czasowym występowały także w postpozycji:

[*Ńe wolno pot potchodźić pod aūto, jag jest wuoncony kulsol do aūta.*]

[*Chse zmieñiż imje, jag bende chodźiūa do skouy.*]

Szczególnie interesujący jest przykład ostatni, który przedstawia możliwość uzależnioną od upływu czasu. Jak wykazywała M. Przetacznikowa (1963, s. 195), dzieci pomiędzy trzecim a piątym rokiem życia zdają sobie sprawę, że ich możliwości różnią się od możliwości działania osób starszych i dlatego rzutują swoje pragnienia, zamiary w przyszłość.

M. Żak-Święcicka zwracała uwagę (Święcicka, 1992, s. 219), iż w mowie dzieci w szóstym i siódmym roku życia określenie czasu znajdujące się w wypowiedzeniu podrzędnym bywa wzmacniane przez dodanie zaimkowych, przysłówkowych i rzeczownikowych wykładników czasu, np. *kiedyś, potem, później, zaś, teraz, wczoraj, wieczorem, rano, pewnego dnia*. W tekstach dzieci trzyletnich to zjawisko także występuje, natomiast wykładniki czasu nie są tak zróżnicowane jak w późniejszych stadiach rozwoju języka. Odnotowano jedynie *kiedyś*, np.:

[*Tata kjedys a tata a tata kjedys kjedys mi odśeżau⁶, jag kapiūa na fotel.*] (Tata kiedyś mi wycierał, jak kapnął na fotel).

[*Jag byūem kjedys maūy, po ja piūem mlecko.*]

⁴ Krystyna Pisarkowa (1975, s. 130) wykazywała, iż w tekstach osób dorosłych postpozycja zdania podrzędnego (BA) jest dużo rzadsza niż antepozycja (AB).

⁵ K. Pisarkowa (1975, s. 132) wyjaśnia: „[...] nadawca ubiega się o nadanie temu sądowi statusu prawa. Na podstawie własnych obserwacji wie, że A zwykle poprzedza B, i twierdzi, że reguła wymaga, aby po A nastąpiło B”.

⁶ Niekiedy odnotowywano pomyłki w doborze odpowiedniego czasownika – tu *odśniezał* zamiast *wycierał*.

Niekiedy przedszkolaki, tak jak, np. w wypowiedzi ostatniej, zniekształcały konstrukcję wypowiedzenia. W przypadku tego chłopca to prawdopodobnie wynik problemów percepcji słuchowej, które rzutują na artykulację (dziecko ma lateralizację nieustaloną – nie ma wybranej nogi dominującej).

Trzylatki budowały także wypowiedzenia okolicznikowe czasu, w których człon nadrzędny występował w prepozycji członu nadrzędnego niezawierającego zapowiednika zespolenia, np.:

[*Jag byuem w domu, Alek robiu samoloty.*]

Warto także zauważyć, iż w wielu wyżej cytowanych wypowiedziach podstawą członu podrzędnego są formy fleksyjne czasownika *być*.

Wystąpiła także konstrukcja z pominięciem *to*:

[*Jag ja, jag ja dotkneuem się garnek... jag ja, ftedy mama daua mi pastelek.*]

Tylko jednokrotnie odnotowano wskaźnik zespolenia *gdy*:

[*Gdy byli, zaśpiewaliśmy zaśpiewaliśmy im pjosenke.*]

Wypowiedzenie to pełni taką samą funkcję jak te z użyciem struktury *jak A, to B*. *Gdy* jest znacznie rzadsze w mówionej odmianie języka, a charakterystyczne dla odmiany pisanej (Święcicka, 1992, s. 223).

Dobór odpowiedniej struktury składniowej stanowił dla niektórych trzylatków wyzwanie, np.:

[*Ja lubje wjosne.*]

Badacz: *Dlaczego, Wojtusiu, wiosnę?*

[*No bo jak som żelone listki, to lubje wjosne.*] (Lubię wiosnę, bo wtedy są zielone listki).

Chłopiec prawdopodobnie zastosował wypowiedzenie o schemacie *jak A, to B* zamiast wypowiedzenia okolicznikowego przyczyny.

Analiza wypowiedzeń okolicznikowych warunku

M. Żak-Święcicka (1993) wymienia *jak* jako najczęstszy wskaźnik zespolenia w wypowiedzeniach okolicznikowych warunku (96,22%) w mowie dzieci sześć-, siedmioletnich. Ta sama konstrukcja – *jak A, to B* – była używana przez dzieci trzyletnie. W tym przypadku *A* pełniło rolę przesłanki warunkującej, np.:

[*Bo wtedy jag zjedzom, to ftedy to ftedy y cau a chemja še rozjarzy (gest).*]

[*Jak, jag mama i tata pojadam, to my zoštańemy w domu (śmiech).*]

[*No bo jak ś poleci do dym do buzi, to bendom dzieci kasleć.*]

Wypowiedzenia z podrzędnym warunkowym mogą występować w postpozycji, np.:

[*Mnie nie beńdze bolauo, jag wkładne.*]

[*I on pewlućí śe, jag jadom aŷta.*]

[*I juś śe ņimi pobabje, jak tam te do mamy.*]

Tylko w jednym przypadku dziecko zniekształciło wypowiedzenie przez nieumiejętność nadania mu prawidłowego kształtu składniowego:

[*Yhm. Ale ale co byu o żeby że że żeby mjaŷ duży mjecz, to by mug..., i ostrzy, to muk tego smoka tylko pszekroić.*] [Jakbym miał duży i ostry miecz, tobym mógł tego smoka przekroić].

Jedno z wypowiedzeń warunkowych ma inną postać:

[*A Kalolina tez by chćaua śe kopać w baseńe, no to moze.*] (A jak Karolina też by chciała kąpać się w basenie, no to może).

W tej wypowiedzi zapowiednik zespolenia *to* poprzedzony jest partykulą *no* – jest to jedyny taki przykład. W wypowiedziach dzieci starszych odnotowano, iż ta partykula występuje jako samodzielny zapowiednik zespolenia (Święcicka, 1992, s. 218), natomiast w mowie dzieci trzyletnich taki schemat nie jest realizowany.

Przytoczone wyżej teksty dzieci informują, że jeśli wystąpi *A*, to wystąpi także *B*. Nie wiemy natomiast, czy *A* i *B* się urzeczywistnią. Do budowania wypowiedzeń warunkowych nie użyto: *jeżeli(by)*, *jeśli(by)*, *o ile*, *gdyby*. M. Przetacznikowa (1963, s. 191–192) dowodziła braku tych formalnych wskaźników okresu warunkowego do końca szóstego roku życia dziecka i używanie ich odpowiedników: *jak – to*, *jak by – to by*.

Podsumowanie

Wypowiedzenia okolicznikowe czasu i warunku w mowie dzieci trzyletnich nie są urozmaicone. Wielokrotnie używana jest prosta struktura *jak A, to B*. Analiza tekstów dziecięcych dowodzi dużej przydatności komunikacyjnej tego schematu. Porównanie badań z udziałem przedszkolaków w czwartym roku życia z istniejącymi badaniami na temat składni obrazuje, że ten schemat jest częściej używany z wiekiem. Spójnik *jak* jest wieloznaczny⁷ i zapewne dlatego tak bogato reprezentowany w tekstach dziecięcych, także w szóstym oraz siódmym roku życia, czego dowodzą prace M. Przetacznikowej, M. Żak-Święcickiej. Postuluje się wprowadzenie wypowiedzeń okolicznikowych czasu i warunku o podstawowej budowie *jak A, to B* do programowania języka dla dzieci z zaburzeniami komunikacji językowej.

Rozwiązania praktyczne

W rozwoju dziecka neurotypowego jego mózg dokonuje selekcji informacji językowych, nabywając w odpowiedniej kolejności system językowy. W przypadku zaburzeń

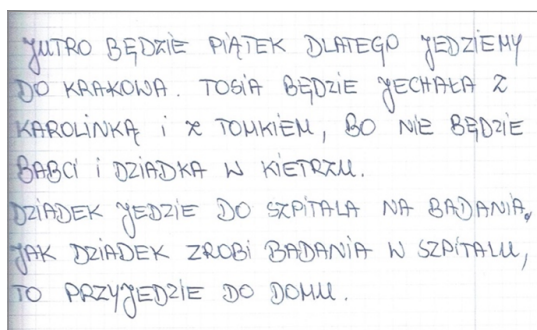
⁷ „Z braku wyrazistości semantycznej *jak* wynika to, że hipotaksa okolicznikowa czasu posiada różnorodne odcienie znaczeniowe, np. warunku, przyczyny, przyzwolenia, swoją pozornością często maskuje współrzędność lub pojedynczość wypowiedzenia” (Święcicka, 1992, s. 225).

komunikacji językowej to terapeuta, rodzice pełnią funkcję dojrzewającego mózgu poprzez zastosowanie techniki programowania języka (Orłowska-Popek, Bielenda-Mazur, 2019, s. 41). Jak podkreśla Jadwiga Cieszyńska-Rożek (2022, s. 172): „Uczenie się schematów (percepcja, zapamiętanie, użycie) może się urzeczywistnić dzięki dużej liczbie intencjonalnych powtórzeń dorosłych w różnych sytuacjach”. Warto zwrócić uwagę, że schemat składniowy *jak A, to B* jest częsty frekwencyjnie w mowie kierowanej do dzieci, np.: *Jak zjesz, to pójdziemy na spacer. Jak powiesz pranie, to się pobawimy*. Programowanie tych struktur w środowisku domowym, poprzez ich używanie w komunikatach skierowanych do dziecka, nie wymaga więc wysiłku, a jedynie uświadomienia rodzicom, opiekunom tego, jak ważna jest to struktura dla języka i rozwoju logicznego myślenia.

Należy ten schemat składniowy wykorzystać podczas budowania tekstów w dzienniczku wydarzeń⁸. Jak wskazuje Zdzisława Orłowska-Popek (2017, s. 168):

By proces przyswajania sprawności systemowej następował szybciej i łatwiej, dziecko powinno móc odwołać się do tekstu, który może przeczytać. [...] Dzięki temu w dowolnym czasie może wrócić do tego, co zostało powiedziane i utrwalone, aby wykorzystać to w konkretnym, nowym zachowaniu językowym.

Należy zatem komponować teksty, posługując się minimum komunikacyjnym, i stopniowo rozszerzać je o kolejne znaczenia i struktury, które pochodzą z języka potocznego, w przypadku wypowiedzeń o strukturze *jak A, to B*, np. *Jak wróciłam ze szkoły, to zjadłam obiad. Jak Ola wygrała, to się cieszyła*. Oto przykład dziennika wydarzeń Karolinki z autyzmem – tekst zapisała mama⁹, ale został on stworzony wspólnie i dotyczy planów, doświadczeń i przeżyć dziewczynki, a zatem stanowi najlepszy materiał do przyswajania systemu językowego ze względu na jej zaangażowanie emocjonalne:

Ryc. 1. Dzienniczek wydarzeń Karolinki

Źródło: opracowanie własne.

⁸ Zasady prowadzenia dzienniczka wydarzeń są szczegółowo opisane w: Orłowska-Popek, 2017, s. 171–172.

⁹ Dziewczynka również zapisuje teksty w dzienniczku wydarzeń samodzielnie. Do tekstu terapeutka wprowadziła poprawki interpunkcyjne.

Terapeuci mogą konstruować teksty zawierające te typy wypowiedzeń podrzędnie złożonych. Oto przykładowy tekst wykorzystany podczas zajęć, np.:

DZIŚ JEST SOBOTA. ALA I LILA IDĄ DO DUŻEGO SKLEPU. ONE KUPIĄ OWOCY,
BO CHCĄ ZROBIĆ SAŁATKĘ Z OWOCÓW. LILA WKŁADA DO KOSZYKA JABŁKO I
GRUSZKĘ. ALA DODAJE BANANY, MALINY I POMELO. JAK PRZYJDA DO DOMU,
TO ZROBIĄ SAŁATKĘ OWOCOWĄ. MAMA BĘDZIE POMAGAŁA KROIĆ OWOCY,
A TATA PRZYGOTUJE TALERZE.

GDZIE IDZIE ALA I LILA? .....

JAKI JEST SKLEP? .....

DLACZEGO ALA I LILA CHCĄ KUPIĆ OWOCY?
.....

KTO WKŁADA DO KOSZYKA JABŁKO I GRUSZKĘ? .....

CO DAJE ALA? .....

KIEDY ALA I LILA ZROBIĄ SAŁATKĘ? .....

CO BĘDZIE ROBIŁ TATA? .....

Ryc. 2. Czytanie ze zrozumieniem

Źródło: opracowanie własne.

Znakomitym wykorzystaniem tej struktury jest omawianie analogii, które są niezmiernie ważne dla rozwoju systemu językowego. Samo podanie prawidłowego rozwiązania zadania nie jest w tym typie zadań wystarczające, bowiem tak jak w kategoryzacjach istotne jest zwerbalizowanie reguły. Marta Korendo (2011, s. 67) dowodzi: „Szczególne znaczenie podczas wykonywania tego typu zadań odgrywa werbalizacja – czym innym jest bowiem dostrzec zasadę (co zwykle dzieje się nieświadomie), czym innym natomiast ją zwerbalizować (wymaga to udziału świadomości)”. Na ryc. 3–4 zostały zaprezentowane przykładowe karty, przy których omawianiu można wykorzystać strukturę *jak A, to B*.

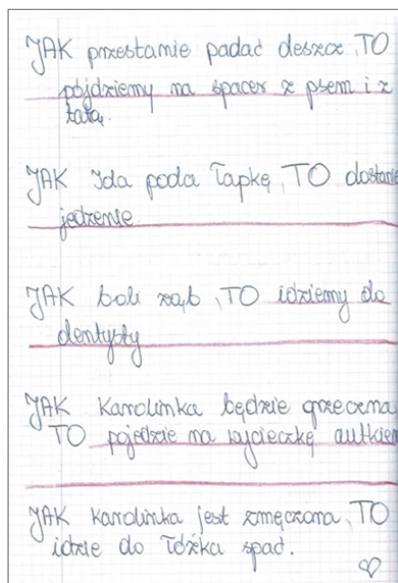
Wykorzystanie do programowania języka materiału przeznaczonego do ćwiczeń myślenia przez analogię jest niezwykle cenne, ponieważ dzięki nim dziecko uczy się rozwiązywania problemów poprzez przeniesienie wiedzy z jednej sytuacji na drugą. M. Żak-Święcicka wykazywała, że użycie schematu *jak A, to B* często inicjuje całą wypowiedź dziecka, a powielenie struktur zasłyszanych od rówieśników pomaga w rozpoczęciu aktu mówienia (Święcicka, 1992, s. 221). Bez wątpienia w przypadku omawiania analogii powtarzanie tej samej struktury wypowiedzenia jest znacząco ułatwione.

Ryc. 3–4. Wnioskowanie przez analogię

Źródło: Cieszyńska, Dębicka-Cieszyńska, 2015.

Można także ćwiczyć wypowiedzenia okolicznikowe czasu i warunku, dając dziecku możliwość logicznego dokończenia ich treści. Na ryc. 5 przedstawiony został sposób, w jaki mama Karolinki z autyzmem zaprojektowała dla niej ćwiczenie językowe.

Ryc. 5. Ćwiczenie językowe

Źródło: opracowanie własne.

Wypowiedzenia okolicznikowe czasu i warunku są bardzo ważne dla logicznego myślenia dzieci i językowego wyrażania tych zależności. Z tego powodu powinny być wprowadzane do ich zasobu składniowego, po opanowaniu jego minimum, co oczywiście nie będzie możliwe u wszystkich dzieci z zaburzeniami komunikacji.

Bibliografia

- Cieszyńska-Rożek J. (2022). *Neurobiologiczne podstawy rozwoju poznawczego. Język*. Kraków: Centrum Metody Krakowskiej.
- Cieszyńska-Rożek J., Dębicka-Cieszyńska A. (2015). *Ćwiczenia wnioskowania przez analogię*. Kraków: Centrum Metody Krakowskiej.
- Grzenia J. (2002). *Słownik nazw własnych*. Warszawa: PWN.
- Kaczorowska-Bray K., Milewski S., Michalik M. (2019). Rozwój umiejętności składniowych u dzieci w wieku od 4 do 10 lat. *Logopedia*, 48, 133–149.
- Kaczorowska-Bray K. (2023). *Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Agnieszki Starzyńskiej „Kompetencja składniowa dzieci w czwartym roku życia”*, https://wnh.uken.krakow.pl/wp-content/uploads/sites/33/2023/06/recenzja_K.-Bray.pdf (dostęp: 6.10.2024).
- Korendo M. (2011). Strategie terapeutyczne w dysleksji paradygmatycznej i syntagmatycznej. *Studia Pedagogiczne. Problemy społeczne, edukacyjne i artystyczne*, 20, 61–70.
- Orłowska-Popek Z. (2017). *Programowanie języka w terapii logopedycznej na przykładzie rozwoju języka dzieci niesłyszących*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Pedagogicznego.
- Orłowska-Popek Z., Bielenda-Mazur E. (2019). Programowanie języka – niezbędna technika w terapii logopedycznej. *Nowa Logopedia. Wyzwania terapii logopedycznej*, 8, 33–42.
- Pisarkowa K. (1975). *Składnia rozmowy telefonicznej*. Warszawa: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Przetacznikowa M. (1963). *Rozwój struktury i funkcji zdań u dzieci w wieku przedszkolnym*. Kraków: Uniwersytet Jagielloński.
- Starzyńska A. (2023). *Kompetencja składniowa dzieci w czwartym roku życia* [rozprawa doktorska, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie], <https://rep.up.krakow.pl/xmlui/handle/11716/12143> (dostęp: 15.02.2024).
- Święcicka M. (1992). Wypowiedzenia okolicznikowe czasu w języku mówionym dzieci sześć- i siedmioletnich. W: M. Preyzner (red.), *Język: teoria – dydaktyka* (s. 217–226). Kielce: Wyższa Szkoła Pedagogiczna.
- Żak-Święcicka M. (1993). *Charakterystyka składniowa wypowiedzi dzieci w wieku przedszkolnym*. Bydgoszcz: Wyższa Szkoła Pedagogiczna.

